

TÖREDÉKEK

IMREH ISTVÁN EMLÉKEIBŐL

„Éltem a népszerűsítő, tudatformáló kis írások adta lehetőségekkel is. Cikkeim száma meghaladja a kétszázat. Eredményként azonban rendszerint az tétetődik mérlegre, ami könyvbe foglaltatott; kevésbé vagy egyáltalán nem például a tanári, nevelői buzgalom, a szolgálatteljesítési szándék, a jóra való konok törekedés vagy az elvetélt álom” – írta édesapám az Erdélyi eleink emlékezete című, 1999-ben megjelent könyvének fűlszövegében. Azóta is kísér ez a mondat. Kinek a kezében lesz a mérleg? Ki fogja megmondani és megmérni, hogy ami könyvbe foglaltatott, mennyivel fontosabb a többinél? Vajon valóban az? Ennyire szétválaszthatóak a dolgok a megmérettetésnél?

Nincs válaszom a kérdésekre, de talán nem is kell őket megválaszolnom, hisz Imreh István nekem elsősorban és mindenekfelett az apám volt. Azért elsősorban, mert még pajtás, jó barát, tanácsadó és követendő modell is tudott lenni. Ezer rendkívüli szál kötött össze minket. Emlékének és életművének őrzése ezért nem feladat számomra, nem kötelesség, mert nem kívülről reám rótt kérelem az, hanem valami egészen más, valami egyértelműen pozitív dolog, ami úgy van jelen az életemben, mint a szeretet. Tudtam, hogy ami még hiányzik az életműből, azok az emlékiratai. Többször is megpróbáltam rábeszélni a megírására, de valahogy mindig más volt a fontosabb. Mégis, egy derűs, napos délutánon sikerült beszélgetésre bírom. Sajnos csak ez a pár oldal született meg, de ebből a nagyon személyes szövegtöredékből is láthatjuk, hogy milyenek lehetek volna Imreh István emlékiratai. Nagy mesélő volt, irodalmi tehetsége fel-felcsillant szakmai szövegeiben is. Ha megírhatta volna az emlékeit, a korszaknak, amelyben élnie adatott, egy sajátos, az ő szemével látott keresztmetszetét kaphattuk volna, egy anekdotákkal fűszerezett korpét. Élvezetes olvasmány lett volna, hozzáférhető, valami, ami kedvet csinál a nagy egészhez, a teljes életműhöz.

Emlékirat nincs. Már nem volt rá idő. Ezt a pár oldalt édesapám, Imreh István beleegyezésével most közre adom.

Farkas Mária

■ 1940-ben, amikor feljöttem Kolozsvárra, az egyetemre, találkoztam a könyvtárban Kelenen Lajossal. Arra kértem, segítsen nekem a történészkedésben, mert bele szeretnék tanulni ebbe a szép mesterségbe.

– Sepsiszentgyörgyi vagy? – kérdezte.

– Igen – válaszoltam én.

– Azokból az Imrék kből, akik... – és sorjázta a neveket, a történeteket, én pedig kábultan néztem azt a magas, világos szemű, okos férfiút, aki többet tudott a családomról, mint jómagam. Néhány mondatára még ma, annyi év távolából is pontosan emlékszem.

– Egyik ősöd, Imreh János, 1599-ben halt meg, mégpedig a sellembergi csatában. Skólamester, ludimagiszter volt. Szerencséd van, fiam, hogy János nevű fia akkor már megvolt, mert ha nem így lett volna, ma te sem volnál.

Attól kezdve kezdtem igazán foglalkozni a családom történetével. Nem egyedül tettem, voltak segítségem. Józsi bácsinak ismert és szólított nagybátyám és a női ágon rokon Imreh Barna segítségével lemásoltuk és összehordtuk mindazokat az iratokat, amelyek családi, de azon belül elsősorban a nagyapám megőrzésében voltak évekig. Jó kis levelesládát gyűjtöttünk össze, melyben a családi levelek mellett számos dokumen-

tum is akadt, köztük egyik másik egészen öreg, 17–18. századi. A legtöbb irat azonban 19. századi volt. Kicsi, de jó keresztmetszete a történelmi időnek, mert volt ott szó mindenről, ami egy családot érinthetett és érdekelhetett, anyagi kérdésekről, társadalmi problémákról, a politikához való viszonyulásról. Forrásanyag volt egy családtörténethez, amely már első olvasatra megmutatta, hogy mi tartotta össze az igen sokféle foglalkozást űző Imrék (volt közöttük értelmiségi, papok, tanítók, de voltak szép számban mesteremberek és földművesek is): a mindennapi munka iránti feltétlen tisztelet.

A továbbiakban megpróbálok egy rövid összefoglalót adni ennek a családnak a történetéről. A színtér Sepsiszentkirály. Sepsiszentgyörgy és Illyefalva mellett, Brassó felől jövet a keresztútról kell oda felmenni, és nyilvánvalóan a helynevek között is létezik Imreh sánca, amely őri és mutatja a család igen régi voltát. Visszafelé fogok haladni az időben, azok felől a történetek és emlékek felől, amelyeket már csak az én emlékeztem őriz, és amelyet tudományosabban úgy neveznének, hogy *elbeszélte történelem*.

Szóban – is – igen szép hagyatékot hagyott rám örökül Imreh Sámuel dédnagy-

apám, aki 1802-ben született Sepsiszentkirályon, és akinek hét szép fia volt: Mihály, János, Albert, József, Sándor, Máté és István. A családban gyakori a János és az István név, de a Máté sem ritka. (Dédapám gyereként a legkisebb volt a családjában, a vakarék, talán ezért is lett Sámuel.) A hét fiú közül István volt az én nagyapám. Az ő keresztnevével kezdődött el az Istvánok kötelező sora a családunkban, tőle kezdődően minden elsőszülöttnak ez a név dukált.

Imreh Sámuel rendkívül büszke volt a hét fiára. Lehetett is! Amikor vasárnap reggelenként nekiöltözködtek a templomozásnak, és elindultak azon a szép hosszú úton, ami a falu elejei házuktól, a család régi házatól vezetett fel a hegyre az unitárius templomhoz, ahhoz a templomhoz, amely onnan a magosból néz be a Barcaságba, le a Szépmezőre és onnan ismét fel a bodoki havas tájakra, elfoglalták a falu egész utcáját, és mindenkinek illő volt kitérni előlük. Tudták, hogy nem kötekedő, nem békételen ember Sámuel, mi több, igen-igen jószívű, néha pedig egészen légyszívűen kedves ember ő, amikor felvonult a templomba a fiaival, mégis kitértek előle. Imreh Sámuel a hét minden egyes napján keményen dolgozott, vasárnap viszont mulatott, úgy és annyit, hogy ne haragítsa túlságosan magára hiteselegét, Törös Judit asszonyt. Judit asszony 1812-es születésű és illyefalvi volt, az emlékek szerint nagyon szép, kicsiny termetű, de formás teremtés, akit nagy indulattal és az arra való gyakori rágerjedéssel áldott meg a Teremtő. Nehezen lehetett az akaratával szembeszegülni. A fiait rendben tartotta, és fegyelmezte is keményen. Nagyapám mesélt egy történetet az anyjáról, Judit asszonnyról, amit nagyanyám is számtalanszor megismételt, s így ragadhatott meg bennem. Arról szólt, hogy amikor ő hazajött a hosszú katonaság s minden egyegek után, vénlegény volt már, s Illyefalvára járt át udvarolni. Talán a Pataki családból való leánynak tette a szépet, s vizitált annak rendje és módja szerint, de dédanyám nem volt elégedett a választásával, s kereken megtiltotta, hogy odajárjon. Túl cifrának, nemes kisasszonynak tartotta a leányt, nem látta elég szorgalmasnak és háziasnak. Egyik este kereste a fiát, és nem találta.

– Pisti hol van? Pisti merre van? – kérdezte, de Pisti nem volt sehol.

Akkor már nyúlt is seprűhöz, mert sejtette, hogy hol van. Átszaladott a seprűvel Illyefalvára a leány házához, bényitott, s azt mondotta nagyapámnak:

– Na, úrfi, haza!

– Édesanyám, hát így... – felelte a fia, de akkor már seprűt is a hátán a seprű.

– Indulás, fiam!

– De Édesanyám... – folytatta volna a fiú, ám a seprű megint soppant.

Szégyellte szegény nagyapám a dolgot a leány előtt, s bizony futott Illyefalvától Sepsiszentkirályig. Úgy futottak, hogy nagyapám ott elől magyarázkodott, de valahányszor ütéstavolságra került, meg kellett bizony ugornia az anyja seprűje elől. Dédanyám hazáig üzte, hajtotta a fiát, de mindezek mellett és ellenére nagyon szeretett őt, s tisztelték is. Az illyefalvi frigy viszont elmaradt az illyefalvi lánnyal együtt. Hát ilyen volt az én dédanyám, Törös Judit. De mielőtt továbblépnék, még egy rövid történetet elmondanék róla.

Imreh Sámuel dédapám vasárnaponként mulatozott, úgy pihent. Nagyon szeretett énekelni. De ha társaságból úgy ment haza, hogy többet ivott a kelleténél, Törös Judit kezében már forgott is a laskasírtó, és jó párat reahúzott vele élete párjára. Imreh Sámuel aztán hétfőnként reggel azt érezte, hogy hol itt, hol ott fáj, kékfoltjai vannak, és gyanússá vált előtte a dolog. Hazajött egyszer nagy énekelve és egy kicsit tántorogva, de józanon, s lám Judit asszony már hozta is a laskasírtót. Megtudta így Sámuel teljes bizonyossággal, hogy miért fáj hétfő reggelen a háta s a bordája. Attól kezdve szegény dédanyám csak állott ott az ajtóban a laskasírtóval, és gondolkodott, mert soha nem tudhatta bizonyosan, hogy tette-e magát Sámuel, vagy tényleg felöntött a garatra. Minden bizonnal ettől a kis termetű, de tűzről pattant menyecskektől, Judit dédanyámtól örököltük valamennyien a híres Imreh lobbanekonyaságot. Jutott belőle apámnak is, nekem is. Aki alacsonyabb termetű volt a családban, az is Törös Juditot okolhatta, mert a többiek, az Imreh család nagy része, magasak, szálás termetűek voltak.

Ennyire emlékszem Imreh Sámuel dédapámmal kapcsolatban. Legkisebb fiának, Imreh nagyapámnak a története aztán egy ponton megint visszakapcsolódott Illyefalvához, mégpedig a bátyja, József révén, aki onnan szerzett magának igen-igen gazdag feleséget és gyermekük nem lévén, egész életükben a rokonokat támogatták. Nyilvánvaló volt, hogy hét fiú azon a kicsi telken – ahogy nevezték az „életen” – nem tudott megélni, a föld sem volt elég termékeny, hisz a Szépmező még csak ott kezdődött, de még nem tartozott hozzá a hegyalja, erdőalja. Szóval igen nehéz dolog volt ott akkor, a kapitalizmus születésekor életre vergődni, egzisztenciát teremteni a hét Imreh fiúnak.

Ahogy mesélték a Fiumei kikötőbe is került Imreh, Bécsbe is került Imreh, de lett belőlük csíki katonaszabó és vaskályhaöntő

is. A legváltozatosabb foglalkozások szívták fel őket, és vitték idegen tájakra, de nagyapám otthon maradt Sepsiszentkirályon. Ez az otthonmaradás sem volt azonban egyszerűbb, mint a távolba szakadás, ennek is hosszú története van. Nagyapám testvéreinek, Imreh Józsefnek a segítségével akart felvergődni, elsősorban a tanulással. Rendkívül jószívű és értelmes ember volt, a családi emlékezet szerint Nagyenyeden járt iskolába. Ezt bizonyítani nem tudom. Kerestem a névjegyzékekben, de nem találtam meg. Az emlékezők viszont makacsul állították, hogy Nagyenyeden járt, és a Habsburgok ellen konspirált. Valamilyen formában, ha nem is összeesküvés volt az, de egy lázongó csoportnak a tagja, talán még a vezetője is volt, mert ezeket a gyerekeket valóban elfogták és bebörtönözték. Neki először Winnekeustadtban kellett fogdában ülnie, majd pedig katonának sorozták be. Főleg a mai Csehország területén katonáskodott. Nagyon szerette Olmützt, amit ő még Olomütznek becézett, ahol valószínűleg hosszú ideig lakott. Rengeteget tanult azalatt, amíg a világot járta, mindenekelőtt idegen nyelveket. Amikor aztán végre hazatért, iskoláit már nem folytathatta. A rokonság megpróbálta állomásfőnököknek beszervezni. A településre, ahol ezt a szakmát elkezdhetne volna, már nem emlékszem, de nyilvánvalóan minden rendben volt ott vele, és úgy látszott, hogy az élete végre egyenesbe került. Iskolázottsága, műveltsége, a katonaság alatt szerzett világtájtassága révén megfelelt volna ennek a funkciónak, ha valami át nem állítja ott egy történet révén a sorsa váltóját. Nagyapám ott ült újdonsült állomáshelyén a még funkcióban levő állomásfőnökkel, és sakkozgattak. Várták valamelyik minisztert, aki az akkori szóhasználatnál „mameluk” volt, azaz köpenyeforgató. A vonat csak rövid ideig állott volna azon az állomáson. Nagyapám azonban, aki az aznapi szolgálatos volt azt mondta: „Ha befejeztük a partit, csak akkor indul tovább a vonat. A miniszter úr várjon!” Minden dühét, kétségbeesését és reménytelenségét, amit addig a hatalom okozott neki, ezzel szerette volna visszafizetni. A miniszter úr megvárakoztatásával. A vonatról többen is leugráltak kérdezősködni, de ő azt izente nekik, hogy: „Amíg mattot nem adok, a vonat nem indul!” Az állomásfőnök szándékosan rosszul játszott, mert tudta, hogy másképp nem tud zöldágra vergődni vele. Végül sakk-matt lett, s indulhatott a vonat, nagyapám pedig indulhatott hazafelé, mert azonnali hatállyal elbocsátották. Hogy valóban végigjátszották-e azt a partit, vagy csak az üzenet hangzott el, ma már soha nem fogjuk pontosan megtudni, de nem is ez a fontos. Nagyapámnak tovább kellett állnia, és így a vasútnál eltöltendő karrierjének vége szakadt.

Hogy micsoda változatos életet élt ezt követően, azt nehezen tudnám összefoglalni. Visszament Sepsiszentkirályra, majd onnan Ürmöstre kereskedőnek, volt bérlő Hídvégen, Árapatakán a Nemes grófok jószágát bérelte. Uzonban és Sepsiszentgyörgyön vendéglős volt, a bikszádi vasútállomás építésének pedig hosszú ideig vállalkozója. Nagy iramban élt és könnyelműen. A kapitalizmus által egy kicsit felszabadított zárt székely világ egyik továbblépője volt ő is, az, aki már nem próbált a maga három holdján önállóan gazdálkodni, mert tudta, hogy abból megélni nem lehet. Az első házasságából egy lánya, a következőből pedig még két lánya és egy fia született. Nyilvánvaló volt, hogy a négy gyereknek kevés lett volna három holdon kigazdálkodható jövedelem, de őt ezen túlmenően is hajtotta a kapitalizmus „széllökése”. Lehetőségeitől kissé megmámorosodottan, nagy eszével és energiájával a legváltozatosabb dolgokra is hajlandó volt. A Nemes grófok birtokát bérlő időszak is érdekes lehetett. Nemes Sarolta szerint – akivel sokat beszélgettem a levéltárban – fenn is maradt valami róla a Nemes család legendáriumában. Abból az időből való a szürke marhák tenyésztésével kapcsolatos történet is. Miután fent a havason a fiatal állatok felnevelkedtek, hízóra fogta őket. Nemcsak kiváló húsa volt ennek a fajtának, hanem az volt az igazán csodálatos benne, hogy náluk a faggyú külön rétegződött. (Erről sokat beszélgettünk Pap Pista bácsival agrártörténeti szóváltásaink idejében.) Ez nyilván előnyös volt a gyertyamártogatóknak, gyertyagyártóknak, ráadásul a hús is jóízű és fogyasztható maradt, jó volt húslésvesbe és szeletnek is, szóval kedvence volt a gazdasszonyoknak.

Nagyapám sokszor volt igen jómódú, de soha nem hosszú ideig. Egyszer fent, más-kor lent! – mintha ezt lett volna a hitvallása. A kapitalizmus lehetőséget teremtett neki az újrakezdésre, és ő mindig újrakezdte. Idős korára elvesztette vállalkozói frissességét. 1926-ban halt meg, tehát megérte a kapitalizmus első világháborús részét, és megérte azt az időszakot is, amikor Erdély Romániához csatolásának köszönhetően egy öreg székely vállalkozó számára nem teremtett sok babér. Talán annyit mondanék még, hogy a világháborúba mint katonát őt már kora miatt nem vitték el, de nagyon büszke volt arra, hogy 1916-ban felvette a harcot a bevonuló román hadsereggel, merthogy a falu elmenekült. (Nagyanyám az édesapám leányhúgaival együtt Kolozsvárra

menekült, majd onnan Marosújvárra édesanyámhoz, de ez a történetnek csak az egyik fonala.) Nagypám maradt otthon egypár fiattal megvédelmezni a falu javait. A csordákat az Előpatak felé nyúló erdőbe terelték, hogy ha majd visszatérnek, az élet alapja, a szarvasmarha azért megmaradjon. Utána az unitárius templom tornyából puskákat nyújtottak ki, és irtózatossá lövöldözésbe kezdtek. Jóval több puska volt, mint ember, és az összeget megtöltötték. Töltöttek, és gyorsan ellövöldöztek, aztán megint töltöttek, és megint lövöldöztek. A hatalmas lövöldözésnek köszönhetően az előőrsök megtorpantak, és valamilyenféle nagyobb katonai erőt sejtve elhalasztották a támadást. Nagypám szerint természetesen ő volt az, aki feltartóztatta az egész román hadsereget. Még ha ez erős túlzás is, valami hadi siker azért csak tapadt ott az Imreh névhez. A hadi sikerből aztán baj lett, mert nagyon megünnepelték azt. Az ellenség távozása után ők is gyorsan eltakarodtak a templomtorny környékéről, és örömben levágtak egy bornyút. De aztán hazajöttek a menekülők, számba vették a jószágot, és egy bornyú hiányzott. A számba adó pásztorság törvénye szerint mindazt, ami történt, nem lehetett úgy értelmezni, hogy a bornyút ajándékba adták a hős védőknek jutalomként, úgy, mint egy üveg pezsgőt, hanem meg kellett fizetni. Szegény nagypámék így hát inkább a torát ülték meg az ügynek, mert össze kellett adniuk a pénzt, és ki kellett fizetniük a bornyút a sepsiszentkirályiaknak.

Amikor én mint unokája megismertem, úgy hétéves lehettem. Lényegében óvodáskorom emlékei maradtak meg. Sokat voltam otthon Sepsiszentkirályon, és rendkívül jól talált közöttünk a szó. Csak megfogta a kezemet, és szólt: „Na, gyere, Pista!”, s már mentünk is. Egyik alkalommal, mivel ezek a nagy menések igen gyakoriak voltak, apám csúfondárosan megkérdezte az anyját, úgy, hogy az apja is hallja:

– Édesanyám, s aztán elengedte-e a gyermekeket, mert esmeg sirülnek ki a kapun?

Nagypámnak volt egy elfelejthetetlen *esztekebotja*. Gyakran használta, és rendkívül jól talált közöttünk a szó. Csak megfogta a kezébe, amikor megkérdezte apámat:

– Mit mondtál, édes fiam?

Apám kidugta a fejét a tornácra, úgy válaszolt:

– Édesanyámnak szoltam, hogy a gyerekek sirülnek ki a kapun, s vajon kaptak-e engedélyt, hogy elmenjenek, s vajon hogy mikor jönnek haza, s tudnak-e vigyázni magukra?

Nagypám erre kirepítette a botot a kezéből, s ha édesapám idejében le nem kapja

a fejét, akkor megkapta volna a szülői büntetést a szemtelenkedése miatt.

Nagypám rendkívül jó humorú, kedves, szelíden kötekedő férfiú volt. Röviden: tréfás kedvű ember volt. Sokszor volt kedve még idős korában is ahhoz, hogy átmászunk a kerítésen, és megdézsmáljuk a gyümölcsöskerteket. Megtehetette, mert rengeteg csemetét oltott a faluban, Nyugatról hozott termesztési tapasztalatát kamatoztatva. Ezekből az alma-elorozásokból születtek aztán a kedves csatározások azokkal a vénasszonyokkal, akik felfigyeltek arra, hogy a kertben nem várt vendégek mászkálnak. Ilyenkor aztán szigorúan megfeddték, mondván, hogy a falu bírója elé viszik a nagypát és unokáját, merthogy milyen példát mutat az ilyen nagypa, és mire tanítja már ily zsenge korban a befolyásolható gyermeket. Szóval tréfás ember volt az én nagypám, és a gyümölcsdézsmálás csak egyike volt a tréfáinak, merthogy ebben a műfajban széles volt nála a kínálat.

Függetlenségi párti volt az én nagypám, a Bécs elleni hangulat fűtötte, és a független pártnak korteskedett. Mivel közismert ember volt és mindenki kedvelte, a kormánypárt, aki mellé először odaállt, rendkívül boldog volt, hogy ilyen híres és jó kortese akadt. Ő pedig megtette azt, amiről én azt hittem, hogy csak Mikszáth és Jókai regényeiben történhet meg. A kormánypárt pénzén lefolytatta a választási hadjáratot, tokányoltak, ettek ittak, azután pedig kibontották a függetlenségi zászlót, és szavaztak az „ellenségre”, hitvallásuknak megfelelően.

Nagypámat különböző ürügyekkel többször perbe fogták, keresték is, de mert idejében megérezte, hogy készül ellene valami, a hegyekbe szaladt, és hosszú ideig bujkált, hogy a csendőrök kezére ne kerüljön, addig, amíg a barátai valahogy el nem simították a dolgot, és a kormánypárti hivatal és a hatalom bosszúját el nem hártították a feje fölül. Akkor aztán hazatért.

Nagypámmal kapcsolatban még talán annyit kell elmondanom, nyomatékositva és ismételve az eddigieket, hogy olvasott ember, élni szerető ember, vállalkozó szellemű ember volt, tele erővel, életkedvvel, de fizikai ereje is igen nagy volt. Nagyanyám mesélte, hogy amikor Ágostonfalván laktak, egy sátorozó cigánybanda támadta meg éjszaka őket. Nagypám egyedül verekedett meg velük, jókedvűen, rikoltozva, örömmel, pedig ott kések, balták is előkerültek a harcban. Személyes bátorsága, fizikai ereje csak növelték szeretetreméltóságát. Első felesége Abott Borbála, gidófalvi asszony volt, s volt egy időszak az életükben, amikor ők csak kettecskén éltek már, mert a lányuk Udvar-

helyre ment feleségül egy jómódú kézműves mesterhez. Egyszer csak kettecskén ültek a vacsoránál, amikor nagyapám megszólalt:

– Te Borbála, te már nagyon unhasz engem – mondta.

És ahogy ott ültek egymással szemben a beállt nagy csöndben, nagyapám egyszer csak azt a választ kapta:

– Tudod, Pista, egy kicsit! De hát már eltölt az idő...

– Miért kell nekünk unatkozni – mondta a nagyapám. – Te is formás vagy, szép vagy, ügyes vagy, még egy új életet kezdhetnél egy másik férfúival, és szórakoztatöbb volna, mint velem üldögélni itt a csendben.

– Á ne bolondozzon, hogy is beszélhet ilyeneket – válaszolta Borbála.

El akarta hárítani az ilyen beszédet, de nagyapámnak megtetszett az a gondolat, hogy ne unatkozzon együtt senkivel. Szerette, jól éltek, semmi hiba nem volt, de nagyapám ragaszkodott hozzá, hogy megkap mindent az asszony, s meg is kapott mindent, ami volt. Nagyapám kilépett abból a házból egy kézi csomaggal, és új életet kezdett.

Innen és így indult tovább, tulajdonképpen a második házassága felé, amelynek szintén rendhagyó története van. Borbálától való elválása után a lánya Udvarhelyre költözött a vagyonnal, ő meg, ahogy mondotta, maradt „ingbe és gatyába” mindössze három hold földdel. Éppen Szentgyörgyön mulatott, a nagy újakezdés után, amikor a mulatozó társaság – a barátok, a Tankók, a kovásznaiak és még mások is – azon kezdett el tréfálkozni, hogy milyen jó élete van, szabad, mint a madár, és ha még egyszer nősülni szeretne, hát elvehet egy öreg, ráncos vénasszonyt, mert az ilyenek már más nem jut. Nagyapámban erre felpenderedett az önbizalom és önhittség, és azt válaszolta az ugratásokra, hogy ha akarná, Háromszék legszebb leányát is el tudná venni feleségül, de nem akarja! De biza akarja – mondták a többiek, de úgysem fog az sikerülni neki. Erre már begorombult nagyapám is, és arra kérte őket, mondják meg kit tartanak ma a legszebb lánynak Háromszéken. Hát a legszebb lánynak Kupán Márit tartották, aki Kézdivásárhelyen született meg, de márkosfalvi volt a családjá, s ő is Márkosfalván nevelkedett. Olyan 20 éves forma lehetett akkortájt, legalább 30 évvel fiatalabb nagyapámnál. Nagyapám meghallgatta őket, és azt mondta:

– Na, majd meglátjátok! – és azzal elment.

Gondolkodott, aztán arra jutott, hogy lovakat kellene venni, és Márkosfalván igen jó lovak vannak. Járkált is ki rendesen Márkosfalvára, ahol Kupán, a másik ágon való dédnagyapám rendkívül jó gazda volt,

csodálatos lovakat tenyésztett, híre volt az egész környéken. Vele alkudozott nagyapám egy lóra, aztán tán többre is, de valahogy a vásárt csak nem sikerült nyélbe ütni. Közben pedig Kupán Márit – jóvendőbeli nagyanyámat – hiába kérték sokan, csak nem tett nekik egyik kérése sem, mindegyiket kikoszorázta, pedig már lassan igen férjhez menni való, érett leányzó lett. Az apja, aki erőt derék ember volt, hoppra vette:

– Te Mári, soha nem erőszakoskodtunk, hogy menj férjhez, de ha most sem akarsz, mondd meg igaz lelkedre, van-e valami okod erre, van-e választottad.

Mire a leány bévallotta, hogy:

– Van bizony!

– S kicsoda? – kérdezte az apja.

– Hát Imreh Pista! – válaszolta a leány.

– Hogy-hogy Imreh Pista? Hisz az az apád lehetne! Hát velem egyidős! – mondta az öreg Kupán, s biza meg is haragudott a lányára.

De Mári azt mondta, hogy ő nem bánja, mert mély a kút az udvarban, s őt befogadja, mert ő biztos beléveti magát, ha Imreh Pistáé nem lehet.

Hát így lett meg a házasság, és nagyapám diadalmas módon vitte be Szentkirályra, az akkor még meglévő szentkirályi kúriába ifjú nejét, aki utána végigkísérte őt vándorútjának székhelyeire. Három szép gyerekük született: édesapám, Iluska és Irénke. S csakugyan új életet kezdett 50 éves korában. És elmondanám még azt is, hogy 70 éves volt, amikor a szomszédban megözvegyült asszonyt meglátogatta reggelként. Amikor fát aprított a ház megett tüzelőnek, nagyanyám mindig hallgatta a füttyörészését, mert bármit csinált, mindig füttyörészett vagy énekelt. (Ragyogóan hegedült is, autodidakta módon tanulta meg, mert a jó hallás öröklődött a családban.) Egyik nap nagyanyám arra lett figyelmes, hogy a füttyező elhallgatott, majd egy kis idő múlva megint elkezdett kopogni a fejsze, és szólott a fütty. Olyan volt, mintha nagyapám abbahagyta volna a munkát egy időre, és elment volna valahova. Nagyanyám sem volt rest, megleszte, és látta amint átlépett a kerítésen, s azt is, hogy Lina néni, a szomszédasszony ugyanakkor vette az irányt a csűr felé, arra, amerre nagyapám is igyekezett.

Aztán nagyanyám leintette:

– Ez pedig többet nem lesz, István! – mondta, s nem is lett.

Mit mondjak még róla? Úgy halt meg, hogy nagyanyám értesítette apámat, aki akkor Talmácson dolgozott, hogy:

– Gyere haza édes fiam, mert édesapád olyan furcsa, olyan csendes, olyan jámbor, nem kötekedő, nem a régi. Gyere haza, nézd meg – mondotta neki.

Édesapám hazament, nyilvánvalóan nem üres kézzel, jó szebeni szilvapálinkát vitt magával, mert nem csak Székelyföldön vannak jó szilvapálinkák. Azt mondta nagyapám, miután megköszönte szépen a figyelmességét, ami láthatóan jólesett neki:

– Fiam, tudod mit? Töltsél egy kicsikét egy kockacukorra, hadd szopogassam el. Jólesne!

Ült a székében, talán 81 éves lehetett, és elszopogatta a cukrot. Közben édesapám kisírt a konyhába az édesanyjához, s azt mondta neki:

– Édesanyám, hát ilyet én még nem értem meg, hát édesapám cukorra kéri a szilvapálinkát? Ott valami nagy baj lehet!

– Azért hívattalak haza, édes fiam, mert olyan dolgokat csinál, amit eddig még soha – mondta nagyanyám, s azzal bémentek, s csakugyan azt csinálta, amit még soha, meg volt halva.

Szépen halt meg, könnyű halála volt. Együtt volt a fiával a távozáskor. Tudom, hogy a temetése olyan igazi nagy temetés volt – a szentkirályi temetőben nyugszik, fent az unitárius templom mellett. Nagyon sokan siratták. Engem még állított meg úgy idős asszony Sepsiszentgyörgy főterén, hogy:

– Állj meg, te gyermek! Nem Imreh-vér vagy-e? – s mondtam, hogy Imreh-vér vagyok.

– Na, mert nagyapádat ismertem, jaj de kedves, de szép, de ennivaló ember volt!

Minden emlékem, ami hozzá fűz, és vele kapcsolatos, nagyon kedves nekem. Értelmes, művelt, energikus, életerős volt, és szeretni valóan könnyelmű. A boldog békevilágot is megélte, annak a végére romlott meg az élet. S abban a boldog békevilágban más életérzéssel élt még, mint a későbbi Imrék.

Édes jó nagyanyám Kupán Mária sokkal fiatalabb lévén nagyapámnál, az idők folyamán, mondjuk úgy, hogy hozzáöregedett csendesen a férjéhez. Lassúbb vérű, csendesebb természetű, „ahogy esik, úgy suppan” szemléletű asszony volt, és ez segítette őt abban, hogy sokszor még így is túlságosan fiatalnak, virgocznak és elevenkedőnek lássa az urát. Különböző nem csak az emlékeim és a róla maradt fénykép mondatja ezt velem, mert így emlékeznek mások is rá. Egy biztos: igen-igen szép volt. Gyönyörű bőre, nagy szeme, sarkig érő haja volt, ami a szépség egyik kritériuma azokban az időkben. És hajdanában a szépség mellett még megfélemlítő teltséggel, erős testi szerkezettel, igen-igen jó étvágygal és főzési szenvedéllyel kellett rendelkeznie az arának ahhoz, hogy jó parti legyen. Kupán Móriában mindez megvolt. A hányattatások és viszontagság, me-

lyeket virgocn férje mellett át kellett élnie, nem zavarták annyira, mint az, hogy időnként nélkülöznie kellett a *jó magyar konyhát*. Nagyon tudott és nagyon szeretett főzni. A legfinomabb étkeket készítette, úgy, hogy azért élete végéig a hagyományos háromszéki konyha ígézetében dolgozott. Jó zsírosan, jó tejfölösen. A konyhában élés, a sütés-főzés, a jó étvágy, a folytonos kóstoltatás végül gutaütéshez vezetett, úgy hogy az alsó teste megbénult.

El is hízott egy kicsit, még a betegsége előtt. Utána már csak ágyhoz kötöttén élt, és nekem, mint unokának ezek az ágyhoz kötött napjai maradtak meg a legélénkebben. Vannak korábbi szentkirályi emlékeim is, amikor őt még a nyári konyhában látom magam előtt, amint éppen kötényesen valamit készít. Hát olyan mákos puliszkrét, amiről ma már azt sem tudják, hogy mi fán terem, olyan réteseket, olyan vasárnapi ebédeket, hosszúlaskás tyúk- és marhahúsleveseket, szóval olyan finom ételeket készített és úgy, hogy azóta is azok után az ízek után vágyódom. Nemcsak azért, mert akkori étvágyam és ízező kedvem is meghaladta a maít, hanem mert valóban jól főzött. Édesapám is mindig mondta, és édesanyám is elismerte, ami nagy szó, mert ő csak a menyee volt, és a menyek általában ritkán ismerik el, hogy az anyós valamiben jobb lehet náluk. De édesanyám sokat tanult tőle. Be is vallotta és köszönte.

Amikor Bodokon laktak, már ágyba fekvő beteg volt, de sokat tanultam tőle. Háromszéki néphagyományokra, mesékre, mondákra és babonáságokra tanított meg, mert át volt itatva ezekkel. Még a mindennapi beszédében is a régi határőrkatonai világ német szavait használta, és én azokat mind ősi székely szavakként rögzítettem. Csodálatos tisztességgel élt az ura mellett.

A Sükösdökkel úgy fonódott össze az Imreh család sorsa, hogy az 1700-as években Imreh Sámuelnek Sükösd Anna volt a felesége, és azóta is többször került Sükösd lány valamilyen formában rokoni kapcsolatba a családdal.

Nagyapámnak egy Sükösd-fiú, talán Tamás, a legénykori jó pajtása volt, a katonaságnál is összekerültek. Nagyapám azzal, hogy fiatal asszonyt vett feleségül, felbolygatta a Sükösd Tamás önértetét, aki elhatározta, hogy elhódítja tőle. Mondta is nagyapámnak, hogy az lesz életének egyik legnagyobb öröme. Egyszer már ő is ünnepelni akar úgy igazából, s megteszi majd, amikor elszereti az asszonyt. Történt aztán egyszer, hogy a lépcsőn mögéje került nagyanyámnak, és éppen meg szerette volna ölelni, amikor

nagyanyám visszafordult, és, erős lévén, úgy mellbe taszította Sükösd uramat – aki különben szép szál, magas és igen-igen jóképű férfiú volt –, hogy béesett a tűzliliomok közé, a virágágyásba. Nagypám pedig, aki leste, hogy mi lesz ebből az egészből, amiről nagyanyám nem is tudott, mert ő szegény azt sem tudta, hogy otthon van az ura, szóval nagypám, aki leskelődött, irtózatossá örömben volt, s így kiáltott:

– Na, ünnepelj, Tamás, na, most ünnepelj, Tamás!

Ez nem jelentette azt, hogy nagypám nem volt féltékeny, és hirtelen haragja, a Törös vér nem dolgozott benne. Ugyancsak nagyanyámtól hallottam, többször is, azt a történetet – nagyon büszke volt rá –, amikor a kovásznai főszolgabíró próbálta őt meghódítani nagypám távollétében. Hazaérkezik nagypám, és kérdezi a szolgától otthon:

– Az asszony mit csinál?

– Hát kint van az erkélyen, és mintha tenné neki a szépet a kovásznai úr.

Nagypám felindultságában gyorsan felszaladt, s azt kérdezte:

– Te mit csinálsz?

– Hát – mondta a főszolgabíró – próbálom meghódítani a feleségedet, hátha sikerül!

– Hát alighogy kivettem a lábam, s már itt voltál? – kérdezte a nagypám

– Itt bizony – válaszolta ő.

– S azóta te itt vagy? S azóta udvarolsz? – jött megint a kérdés.

– Itt bizony – jött ismét ugyanaz a válasz.

Na, akkor, hogy jó legyen a befejezés is, nagypám megfogta a szolgabíró a karosszékkal együtt, felemelte, és az erkélyről kidobta az utcára, le a kőre, úgy, hogy az csak jó szerencséjének köszönheti, mert egy lábtöréssel megúszta. Ennyibe került az udvarlás a szolgabíró uramnak. Később aztán kibékültek, és nagy harag nem maradt. Nagyanyámnak viszont igen-igen tetszett, hogy így félti őt az ura.

A szöveget gondozta Vofkori Mária

